

PUBLIKACIJOS

PETRAS JAKSTAS

RAUDONDVARIO TIŠKEVIČIŲ BIBLIOTEKOS LIKUČIAI

Pratarmė

Beveik visų kultūringų kraštų bajorija būdavo tautinės kultūros puoselėtoja, o dvarai — kultūros centrai. Deja, Lietuvos bajorai nuėjo kitais keliais. Jie nutauto ir savo gimtajam kraštui labai menkai tepadėjo, nebent kai kurie įkūrė vienuolynus ar pastatydino bažnyčias, o vienas kitas atidarė ar šelpė pradinę mokyklą valstiečių vaikams mokyti rašto. Tačiau joje mokėsi tik dvarininko šeimos nariai, kartais vienas kitas įnamis ar aplinkiniai inteligentai. Paprastam valstiečiui pradinė mokykla nebuvo prieinama.

Vieną tokių žymesnių bibliotekų Raudondvario Tiškevičių šeima buvo sukaupusi savo rūmuose, panašiuose į pilį. Atrodė, kad čia, už storų sienų, amžiams jai bus saugu. Deja, Pirmasis pasaulinis karas šią biblioteką išsklaidė. Dabar vargu kas besuseks, kiek ir kokių knygų buvo, kur ir pas ką jos atsidūrė.

Gal kada nors kai kam kils mintis parašyti nors trumpą Lietuvos dvarų bibliotekų istoriją ir pasidomėti Raudondvario biblioteka, kurios likučiai pateko pas mane. Čia norėčiau pateikti šiek tiek medžiagos apie šią biblioteką.

1984 m. sausio 27 d.

Silutė

I. Truputis žinių apie Raudondvarį ir Tiškevičius

Dabartinių Lietuvos gyvenviečių sąrašė yra bent septyni Raudondvariai, o pirma jų buvo dar daugiau. Kai dvarai ėmė statydingis plytinius trobesius ir jų stogus dengti molinėmis čerpėmis, tai aplinkiniai gyven-tojai juos ir praminė Raudondvariais.

Minimas Raudondvaris yra prie pat Kauno miesto, Nevėžio kilpos dešiniajame krante, netoli Nevėžio ir Nemuno santakos, abipus Kauno—Jurbarko plento. Jį sudarė dvaras ir miestelis. Dvaras įsikūrė aukštutinėje slėnio terasoje. Todėl iš pradžių jį vadindavo Aukštuoju Dvaru arba Aukštadvariu, paskui — Raudonuoju Aukštadvariu ir pagaliau — Raudondvariu.

Miestelis įsikūrė slėnyje. Būdamas Kauno pašonėje, jis negalėjo augti ir plėstis. 1659 m. įsibrovusi rusų kariuomenė miestelį ir dvarą

sudegino, ir miestelis ėmė skursti. 1855 m. Solamenkos kaimo žemėje buvo pastatydinta puošni mūrinė bažnyčia pagal architekto Č. Anikinio projektą. Miestelis tapo parapijos ir valsčiaus centru, bet jo gyventojų gausėjo labai pamažu: 1885 m. jų buvo tik 90, 1923 m. — 382, o 1970 m. — jau 1614. Dabar gyvenvietė plečiasi, bet prie jos sparčiai artėja Kaunas. Galimas daiktas, kad jis netolimoje ateityje Raudondvarį apžios, ir miestelį primins tik Raudondvario gatvė.

Dvaras senuose raštuose minimas jau XVI amžiuje. Iš pradžių jis priklausė didžiajam Lietuvos kunigaikščiui, o paskui tapo Lietuvos didikų nuosavybe. Jį valdė E. Kosakovskis, 1652 m. iš jo įsigijo J. Radvila, 1662 m. iš B. Radvilos nupirko Vozlovskiai, XVIII a. antroje pusėje dvarą valdė Zabelos, o nuo XIX a. pradžios — Tiškevičiai. Po Pirmojo pasaulinio karo Lietuvos valdžia dvarą nusavino ir išdalijo naujakuriams, o dvaro rūmuose įkūrė vaikų prieglaudą. 1958 m. čia įsikūrė Žemės ūkio mechanizacijos ir elektrifikacijos institutas.

Tiškevičiai savo kilme buvo ne lietuviai, o ukrainiečiai, kurie vėliau sulenkėjo. Tačiau, būdami Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečiai, ištikimai jai tarnavo ir ėjo aukštas pareigas. Jų giminės pradininkas buvo Kalenikas Moškovičius, kuriam didysis Lietuvos kunigaikštis Svitrigaila už ištikimą tarnybą padovanojo kelis kaimus Zitomiro ir Ovručio srityse ir dykvietę, kurioje paskui įsikūrė Berdičevas.

Kalenikas turėjo tris sūnus, kurių vienas buvo vardu Tiška (Tichonas). Sis turėjo penktą sūnų, kurie jau vadinosi Tiškovičiais, o paskui Tiškovičiai sulenkėjo ir tapo Tiškevičiais. Vienas iš Tiškos sūnų, Vasilijus, vedė kunigaikščio Simono Cartoriskio dukterį, pralobo, administracinėje tarnyboje iškilo iki Palenkės vaivados ir tapo aukščiausio Lietuvos valdžios organo Ponų Tarybos nariu. Toliau kopti nebegalėjo.

Kitas Tiškos sūnus, vardu Mykolas (Michalo), matyt, buvo gimęs po kita, ne tokia laiminga kaip jo brolio, žvaigžde, bet jis pasivadino Mykolu Lietuviu (lotyniškai Michalo Lituanus) ir tuo įsiamžino Lietuvos istorijoje. Iš pradžių jis tarnavo Lietuvos kariuomenėje, kuri saugojo pietines Lietuvos sienas nuo totorių ir turkų antpuolių, ir buvo kazokų šimtinės vadu. Paskui perėjo į diplomatinę tarnybą ir buvo Lietuvos pasiuntiniu pas Krymo chaną Bachčisarajuje.

Būdamas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės patriotas ir matydamas jos nuolatinį smukimą, jis parašė lotynų kalba knygą apie totorių, lietuvių ir maskvenų papročius, kurioje nurodė lietuvių ydas ir sektinus Lietuvos priešų pavyzdžius. Apie 1550 metus savo kūrinį jis įteikė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Zygimantui Augustui. Matyt, kunigaikščiui pritarus, rankraštis buvo išsiųstas į Sveicariją spausdinti. Deja, ten jis nepasirodė. Tik pagaliau Sveicarijos profesorius Jonas Jokūbas Graseris 1615 m. Bazelyje išleido nedidelę knygėlę „Michalonis Lituani De moribus tartarorum, litanorum et moschorum. Fragmina X, multiplici historia referta. Nunc primum per I. Jac. Grasserum, C. P. ex Monuscripto Authentico edite. Basileae. Apud Conradum Waldkirchium, MDCXV“, kurioje įdėta 10 ištraukų iš minėto rankraščio, dedikacija savo buvusiam globėjui, Lietuvos didikui, kunigaikščiui Oktavianui Aleksandrui Pronsikiui ir trys J. Lasickio kūrėniai. Ar išliko visas Mykolo Lietuvos rank-

raštis ir kur jis dabar galėtų būti, tuo tarpu nežinoma. Tačiau reikia dėkoti ištraukų leidėjui, kurio pastangomis šis vertingas Lietuvos kultūros paminklas išliko iki šių dienų. Rusų mokslo įstaigos net dukart jas pakartotinai atspausdino: 1854 m. Maskvoje ir 1890 m. Kijeve.

Ypatingos padėkos verti tie, kurių rūpesčių ir pastangomis mūsų „Vagos“ leidykla „Lituanistinės bibliotekos“ serijoje 1966 m. išleido labai reikalingą ir naudingą leidinį „Mykolas Lietuvis. Apie totorių, Lietuvių ir maskvenų papročius. Dešimt įvairaus istorinio turinio fragmentų“. Čia išspausdintas ne tik šių fragmentų vertimas į lietuvių kalbą, bet ir fotografuotiniu būdu pats 41 puslapio originalas ir dar pridėti profesorių J. Jurginio, Ig. Jonyno ir M. Liubavskio tyrinėjimai. Tai iš tikrųjų naudingas Lietuvos istorijos šaltinis ir kuklus paminklas tauriam ir garbingam Tiškevičių giminės pirmakui Mykolui Lietuviui, vadinusiam save Michalo Litanus.

Ilgainiui Tiškevičių giminė pagausėjo, išsiplėtė, daug dvarų įsigijo Lietuvoje, Baltarusijoje, Ukrainoje ir Lenkijoje, sukaupė didelius turtus, bet kito tokio, kaip Mykolas Lietuvis, Lietuvai neišugdė. Jiems rūpėjo tik Lenkija.

Viena Tiškevičių giminės atšakų XIX a. pradžioje įsigijo Raudondvarį, kuriam kadaise priklausė Panemunės palivarkas, dabartinis Šiaurinės miestelis, Graužių, Netonių, Repanionių, Gursklių, Tomašiūnų, Miškinių ir Rambatonių kaimai. 1830—1831 m. sukilimo metu dvaras sugėdė. Jau 1832 m. dvaro savininkas Tiškevičius ėmė restauruoti rūmus, kuriuos paprastai vadindavo pilimi. Tai buvo mūrinis, dviejų aukštų, stačiakampio plano, su frontonais pastatas, o šiaurės rytų kampe buvo pristatytas cilindro formos bokštas su angomis, bet jo paskirtis buvo ne gynybinė, o tik dekoratyvinė. Užtat rūmus ir vadindavo pilimi.

1832—1855 m. buvo atstatyti rūmai, vadinamosios oficinios — tarnautojų butai, ūkiniai pastatai, oranžerija, pastatytas vėjo malūnas, įrengta degtinės varykla ir alaus darykla, o prie dvaro įveistas didelis parkas su sodu ir gėlynais.

Visi dvaro pastatai buvo statomi ir restauruojami pagal architektų projektus, todėl sudarė darnų ansamblį. Darbus prižiūrėjo italų architektas Laurynas Cezaris Anikini (kitur rašoma Anichimi), gimęs 1787 m. Florencijoje, su Napoleono armija patekęs į Lietuvą ir savo gyvenimą baigęs 1861 m. Raudondvaryje, kur ir palaidotas.

Dvaro rūmų kambarius puošė ne tik prašmatnūs baldai, bet ir daugybė originalių Vakarų Europos ir Lietuvos garsiausių dailininkų paveikslų. Tarp jų buvo: Leonardo da Vinci, jo pasekėjo Bernardino Luini, Fra Bartolomeo Baccio della Porta, Andreo del Sarto, Antonio Correggio Michelangelo Caravaggio, Annabale ir Lodovico Carraci, Gvercino (Guercino, Giovanni Francesco Barbieri), Albano, Domenichino Domenico Zampieri, Rubenso, Davido Tenirso (David Teniers), Nicola Puseno (Nicolas Poussin), J. Doso (Dosso Dossi, Giovanni Luteri), Gv. Reni Canaletto, J. Rustemb, V. Vankavičiaus, J. Mateikos ir kitų paveiksai, kurie dabar yra pasklidę po platųjį pasaulį, tapę paveikslų galerijų bei muziejų pasididžiavimu ir vertinami pasakiškomis sumomis. Be to, rū-

muose dar buvo dideli grafikos, ekslibrisų, Slucko juostų ir senienų rinkiniai. Žinoma, buvo ir palyginti gausi biblioteka.

Pasauliniai karai neaplenkė ir Raudondvario. Jau iki 1915 m. paveikslai ir dalis kitų kultūrinių vertybių atsidūrė užsienyje. O kas buvo likę dvare, sunaikino okupantai arba išgrobstė blogos valios žmonės.

2. Siek tiek žinių apie Raudondvario biblioteką

Kai Raudondvario dvaras klestėjo, žinoma, nestigo jo lankytojų, nes iš tikrųjų buvo čia ko pažūrėti ir kuo pasigėrėti. Kai kurie lankytojai yra užrašę savo apsilankymo įspūdžius. Antai 1856 m. po Lietuvą ir Žemaitiją važinėjo populiarus lenkų gydytojas, kelionių mėgėjas, daktaras Teodoras Triplinas (1813—1881) ir savo keliones aprašė dviejų tomų nedidelio formato knygoje, kuri buvo išleista Vilniuje. Šios knygos antrojo tomo, kuris vadinamas „Dziennik podrozy po Litwie, odbytej w 1856 roku przez D-ra T. Triplina, t. II Zmudz. Wilno, 1858“ 32—40 puslapius autorius paskyrė Raudondvariui. Jis aprašė dvarą, jo rūmus, paminėjo italų, prancūzų ir lenkų dailininkų paveikslus, kuriuos jau turėjo tuometinis dvaro savininkas Benediktas Tiškevičius, bet apie biblioteką nė vienu žodžiu neužsiminė. Jeigu jau buvo kaupiami paveikslai ir senienos, tai, be abejo, turėjo būti surinkta ir knygų.

Pirmojo pasaulinio karo metais Raudondvaryje buvo vyriausiosios vokiečių okpacinės valdžios (Ober-Osto) valdybos būstinė. Čia kurį laiką jos spaudos skyriuje dirbo žydų kilmės vokiečių rašytojas Arnoldas Cveigas (Zweig). Jis trumpai aprašė Raudondvario rūmų bibliotekos kambarį, kuriame knygos paaukuotomis nugarėlėmis ir margais viršeliais užėmusios pusantrios sienos, o viduryje kambario stovėjęs ažuolinis stalas su išdrožinėtomis liūto kojomis ir mediniai kėslai. Kareiviai bibliotekoje pastatę geležinę krosnelę, jos dūmtraukį pakišę po marmurine židinio atbraila, o pačią krosnelę pastatę ant didžiulės knygos — XVII a. išleisto atlaso su puikiomis graviūromis.

Ši informacija paimta ne iš paties A. Cveigo raštų, kurių neturiu, o iš vertingos brošiūros „S. Pinkus. Raudondvario pilis. Vilnius, 1983“ 37 psl. Galimas daiktas, kad plačiau paminėjo biblioteką A. Cveigas. Juk jam, kaip rašytojui, gal buvo įdomu ne tik knygas spintose ar lentynose pamatyti, bet jas ir pavartyti. O prisiminus tą nelemtą krosnelę, kyla įtarimas, kad vokiečiai, jei krosnelės knygomis nekūreno, tai prakurams tikriausiai jas galėjo naudoti.

Pokario metais, berods, pirmasis ir vienintelis lietuvių spaudoje išspausdintas straipsnelis apie Raudondvario biblioteką buvo Lietuvos kariuomenės žurnalo „Mūsų Žinynas“ 1926 m. XI t. Nr. 31 priede „Centrinės kariuomenės bibliotekos karo literatūros rodyklės“ 1926 m. gegužės-birželio Nr. 27, p. 145. Kadangi šis leidinys dabar nebeaktualus ir retas, tai norėčiau čia pakartoti šį straipsnelį, nekeisdamas jo rašybos, kalbos ir stiliaus.

Tiškevičių Raudondvario bibliotekos likimas

„Tiškevičių Raudondvario bibliotekos istorija man nėra žinoma. Man pačiam su ja tik porą kartų teko „susidurti“ po vokiečių okupacijos, nuo kurios ji, dvaro administracijos pareiškimu, žymiai nukentėjo: vienu ar kitu atžvilgiu brangintinos knygos bus išgabentos Vokietijon. Kurios būtent knygos, kiek jų buvo išgabenta, nieks iš administracijos pasakyti negalėjo. Vargu bau ir su laiku pasiseks tai sužinoti, kaip šiandien visa šioji biblioteka iškeliavo Vokietijon.

Kaip man teko pirmą kartą susipažinti su Raudondvario biblioteka, ji buvo perskirta į dvi dalis: naujųjų knygų ir senųjų. Pirmoji dalis buvo rūmų specialioje bibliotekos salėje, antroji vienoje dvaro oficinų kambary. Ar šioji pastaroji visuomet čia buvo, ar ji čia pergabenta iš rūmų vokiečių okupacijos metu, sužinoti neteko. Naujųjų knygų bibliotekos dalį man teko matyti tik per stiklus bibliotekos spintų. Tad apie josios turinį ir turtingumą spręsti netenka. Administracijos pareiškimu, vokiečiai josios nelietė. Senųjų knygų dalį teko pusėtinai peržiūrėti ir perrinkti, atrenkant iš josios rankraščius ir archyvinius dokumentus, paimtus Valstybės Archeologijos Komisijos žinion drauge su užsilikusia Raudondvario kadaisiai turtingo archyvo dalimi. Atrinkus iš josios rankraščius ir dokumentus, ji buvo pergabenta ir sukrauta viename rūmų kambary.

Kiek dabar atsitemu, senųjų knygų bibliotekos dalis susidėjo iš mažiausia 6.000 tomų. Knygų turinio ir jų kalbos atžvilgiu, josios sudėtis buvo gan įvairi, bet dominavo istorinio turinio knygos, kurių tarpe nemažai Lithuanicos. Nemažai, rodos, buvo knygų ir enciklopedinio pobūdžio, ir komplektų įvairių senų žurnalų. Lietuvai tai turėjo būti nemažas turtas.

Šiomis dienomis man vėl teko būti Raudondvary. Rūmai, kuriuose anuomet man teko matyt nemažai dar paveikslų, ypač Vilniaus Mokyklos, ir itin brangintinų Falco raizinių, šiek tiek įdomių baldų, — visai ištuštinti: jie nusavinti Valstybės Prezidento vasaros rezidencijai, gi visas jų turtas paliktas seniems jų savininkams. Pasiįdomavau bibliotekos likimu. Pasirodė — ji parduota kuriems ten vokiečiams. Iš labai nenoromis tuo klausimu senuko-įgaliotinio, neteko sužinoti kam būtent parduota: kuriam nors vokiečių užsienio antikvariatui, ar vokiečių atstovybei Kaune. Už kurią kainą ji parduota, irgi nesužinojau. Tik matyt už neperdidę, jei dalinai knygos buvo parduodamos ant svorio.

Tuo būdu dar viena iš buvusių Lietuvoje bibliotekų iškeliavo svetur. Gal tam, kad su laiku pavieniomis knygomis, už didelę kainą grįžtų į mūsų naujai kuriamas bibliotekas. Tenka labai pasigailėti dėl šio įvykio. Ypač mūsų universiteto bibliotekai“.

Šio straipsnio autorius pasirašė tik raidėmis G-ė, o iš tikrųjų jis buvo 7-to pėstininkų pulko kapitonas Jonas Gogė. Ar jis dar gyvas, ar kur dabar gyvena, neteko girdėti. Nors jo informacija apie kalbamą biblioteką trumpa ir paviršutiniška, bet ir ji naudinga. Tiesa, ne visi autoriaus teiginiai pasitvirtino. Dvaro rūmuose nebuvo įrengta prezidento vasaros rezidencija, o tuos rūmus su 5 ha žemės valdžia pavedė Lietuvos moti-

noms ir vaikams globoti organizacijų sąjungai, kurios moterų globos komitetas čia įsteigė našlaičių ir beglobių vaikų prieglaudą ir atidarė pradinę mokyklą. 1933 m. joje mokėsi 262 mokiniai. Ne visos bibliotekos knygos iškeliavo į užsienį. Apie 8000 knygų buvo nupirkęs Vokietijos pilietis Walter Fischer, kuris Kaune, Laisvės alėjoje turėjo vokiškų knygų knygyną. Žinoma, dalį jų pardavė. Tačiau 1930 m. jis knygyną likvidavo, o likusias knygas, išsikraustydamas į Vokietiją, padovanojo Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai.

„Bibliotekų darbo“ 1968 m. Nr. 6 yra išspausdintas ypatingo dėmesio vertas K. Bartkaus straipsnis „Senosios Raudondvario bibliotekos pėdsakai“. Iš šio straipsnio matyti, kad Kauno politechnikos instituto bibliotekoje, kuri paveldėjo buvusią universiteto biblioteką, yra 7875 knygos iš buvusios Raudondvario bibliotekos. Tai yra siūlo galas tam, kuris parodytus susekti pastarosios bibliotekos kamuolį.

Po Pirmojo pasaulinio karo niekas iš Tiškevičių šeimos į Raudondvarį nebegrižo, o gyveno Lenkijoje ar Prancūzijoje. Likusį čia jų turtą valdė įgaliotinis. Kadangi, lenkams užgrobus Vilnių, jokių santykių bei ryšių tarp Lietuvos ir Lenkijos nebebuvo, tai įgaliotinis su savo šeiminingais susisiekdavo per Latviją.

Manoma, kad Raudondvario bibliotekoje iš viso buvo apie 20.000 knygų. Žinoma, dabar nebeįmanoma nustatyti, kiek jų iš tikrųjų buvo. Vargu ar patys jų savininkai žinojo, kiek jų turėjo, nes nematyti, kad jos būtų registruojamos. Žinoma, dalį knygų galėjo išsivežti patys bibliotekos savininkai, daug jų išgrobstė ar sunaikino okupantai, turbūt savo pirštus prikišo ir dvaro bei miestelio gyventojai, kurie galėdavo laisvai prie knygų prieiti, o likusias knygas likvidavo Tiškevičių įgaliotinis. Per jį paskutiniai bibliotekos likučiai pateko pas mane.

3. Kaip ir kas pateko

Jau gyvendamas Kaune, 1928 m. pavasarį kartą užėjau pas seną pažįstamą, knygų mėgėją, tuometinį Lietuvos vyriausiąjį notarą Vilhelmą Burkevičių, kuris tada gyveno Ugniagesių g. Nr. 5 advokato Suginto mediniame name ir nuomojo du kambarius. Radau ne tik šeiminingą, bet ir svečią — senyvą, panašų į pasiturintį kaimo ūkininką, bet labai mandagų žmogų, kurį šeiminingas man pristatė kaip Raudondvario grafų Tiškevičių turto globėją ir įgaliotinį, bet jo pavardės nepaminėjo. Svečias kalbėjo tik lenkiškai ir rusiškai, bet, matyt, suprato, kai buvo kalbama ir lietuviškai. Ant stalo gulėjo stora, odiniais viršeliais lotyniška knyga, berods, išleista XVII ar XVIII a. Vakarų Europoje. Kai pastebėjo, kad domiuosi ta knyga, pasiūlė man pirkti ją už 10 litų, ir tuojau be derybų sumokėjau prašomą sumą ir tapau jos savininku. Tačiau autoriaus ir pavadinimo nebeatmenu, o tos knygos dabar nebeturiu.

Bekalbant apie knygas, paaiškėjo, kad tas senukas turi ir daugiau senų knygų, bet kiek ir kokių, jis nepaaiškino ir apskritai vengė apie knygas kalbėti. Matyt, su Burkevičiumi jis buvo anksčiau pažįstamas ir jam atnešdavo knygas parduoti.

Maždaug po poros savaičių paskambino telefonu ir pakvietė tuojau ateiti į jo butą, jeigu aš norįs įsigyti antikvarinių knygų. Tuojau nuvykau ir vėl radau mandagųjį senuką, o priešakiniam kambaryje ant grindų buvo suverstą gana didoka knygų ir žurnalų krūva. Užpakaliniame kambaryje buvo kelios nedidelės krūvelės knygų, kurias, matyt, jau buvo atsirinkęs pats buto šeimininkas. Jis buvo teisininkas ir rinkdavo juridines, istorines ir dailiāšias knygas. Be ilgesnių kalbų man pasiūlė pasirinkti knygų arba paimti visą knygų krūvą už 300 litų. Buvo darbo metas. Neturėjau laiko kiekvienai pačiūpinėti ir pavartyti. Apžiūrėjau jas paviršutiniškai ir tuojau sumokėjau prašomą sumą.

Ta proga norėjau iš pardavėjo kai ką smulkiau sužinoti apie buvusią biblioteką, kurios likimą jis geriausiai žinojo. Deja, jis vengė apie tai kalbėti. O į klausimą, ar dar yra dvare knygų iš Tiškevičių bibliotekos, jis kategoriškai atsakė: „Niema, niema!“ (nėra, nėra) ir tuojau išėjo. Daugiau su juo susitikti nebeteko. Gal iš tikrųjų tos knygos buvo kadaise gausios bibliotekos likučių likutis.

Paskambinau į kareivines telefonu, kad atvažiuotų kuopos viršila su karinės gurguolės vežimu pas mane į Ugniagesių gatvę knygų parvežti. Vežimas atvažiavo, sukrovėme į jį knygas, ir viršila jas nugabeno į Karo ligoninės g. Nr. 2, kur aš nuomojau kambarį. Po darbo, grįžęs į savo kambarį, radau knygas tvarkingai sukrautas ant rašomojo stalo, kėdžių ir lovos, o ant lovos knygų tupėjo buto šeimininkų riebilis katinas.

Tą patį vakarą ir kitą dieną po darbo peržiūrėjau savo pirkinį. Buvo daugiau kaip 100 įvairaus formato ir storumo knygų bei brošiūrų lotynų, lenkų, rusų ir prancūzų kalbomis, o po vieną kitą vokiečių ir anglų kalbomis ir keliolika lenkiškų, prancūziškų ir angliškų iliustruotų žurnalų komplektų. Vienos knygos buvo įrištos į įvairius viršelius, kitos neįrištos arba su nuplėštais viršeliais, o prancūzų žurnalo „Causes Celebres De Tous Les Peuples“, leidžiamo sąsiuviniais, ketverių metų komplektai buvo neįrišti. Juos ir daugumą neįrištų knygų aš pats daviau įrišti. Visų knygų išvaizda buvo liūdna, nes jos, matyt, buvo ne vieną kartą vėtomos ir mėtomos.

Tiškevičių biblioteka savo knygoms žymėti turėjo puošnų eklibrisą su šeimos herbu ir įrašu „Z Biblioteki Hr. Tyszkiewiczow w Czerwonym Dworze“ ir apvalų antspaudą su šeimos herbu ir įrašu „Biblioteka Czerwonodworska“. Tačiau pas mane patekusią knygų nė vienos nebuvo su eklibrisu ir viena tėra su antspaudu. Matyt, manosios knygos buvo senųjų knygų skyriuje ir jas laikė mažavertėmis. Todėl jų ir nežymėjo.

4. Habent sua fata libelli

Iš tikrųjų knygos turi savo likimą. Tuos žodžius tarė senovės romėnų rašytojas Publijus Terencijus (185—159 pr. m. e.), ir knygos istorija jų teisingumą patvirtino. Jie tapo priežodžiu.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, visas knygas sugabenau į savo tėviškę — Rokiškio raj. Stramylių kaimą. 1944 m. vasarą karo frontas priartėjo, ir vokiečiai mūsų namuose įrengė karo lauko ligoninę. Kny-

gas teko išgabenti kitur, nes visus trobesius užėmė neprašyti svečiai. Maža dalis knygų pateko į žmonos tėviškę — Rokiškio raj. Sriubiškių kaimą, netoli Pandėlio miestelio, o visos knygos išvežtos į gretimą Moškėnų kaimą pas brolių Vytautą, kurio nedidelis vienkiemėlis buvo už poros kilometrų, tarp dviejų viešelių ir dviejų upių, kaimo galalaukyje, prie didelio krūmyno ir kadagno. Atrodė, kad saugiausia vieta knygoms kaip tik čia. Deja, ne taip buvo.

Frontas jau artėjo prie Klaipėdos ir Liepojos. Tartum niekam pavojus nebegrėsė, ypač knygoms. Tik štai nelauktai 1945 m. sausio 10 d. auštant vienkiemėlių apsupo kareiviai. Visa šeima prie stalo ir pusryčiauo. Į vidų įėjo kareivių vyresnysis ir keletas eilinių kareivių ir padarė kratą. Nieko neradę, šeimnininką, jo uošvį, 85 m. amžiaus senuką, ir atsitiktinai atėjusį iš gretimo kaimo kaimyną išvedė į kiemą ir sušaudė. Paliko gyvą tik šeimnininkę su mažu kūdikiu. Trobesius iš karto uždegė, ir viskas, išskyrus gyvulius, virto pelenais ir nuodėguliais. Čia sudegė ir mano knygos, tarp kurių buvo ir dauguma knygų, pirktų iš Raudondvario. Ir visą tai buvo padaryta „kovos su banditizmu“ vardu, o iš tikrųjų netolimo kaimo blogos valios kaimynų skundikų kerštui patenkinti.

Buvusios žmonos tėviškėje knygos nesudegė, bet jų dalis buvo išgrobstyta arba, kai apsisistodavo kareivių virtuvės, prakurams sunaudota. Vis dėlto čia išliko šios Raudondvario bibliotekos knygos:

1. „Targum Hierosolymitanum, in quinque libros legis e lingua Chaldaica in Latinam conversum. Opera Francisci Tayleri, Angli, Verbi Divini in Aedi Christi. Apud Cantuarienses Concionatoris. Una cum notis marginalibus sensum locorum difficilium experimentibus. Londoni. Typis T. Harperi. Impensis L. Sadleri Biblioplae, commorantis in viso vulgo vocato Little Britaine, apud quem prostant venales. An. Dom. 1649“. 110 psl. Formatas 14×18 cm. Viršeliai kartoniniai.

2. „Cum Deo, Johannis Remmelini Suevoulmensis. Philosophiae et Medicine Doctoris Catoptrum Microcosmicum suis aere incisus visionibus splendens cum Historia et Pinace, denovo prōdit. Francofurti ad Moenum. Sumptibus ac Typis Heredum Antonii Kummēn. Anno MDCLX (1660)“. 28 psl. Formatas 45×35 cm. Titulinis lapas — frontispisias, raižinys su įvairiais simboliais ir tarp jų įrašas: *Insigna unum Domin: Philippum Heinhoferum. Decentia cum symbolis hieroglyphicis. Toliau seka senovės graikų kalba Biblijos posmas. paimtas iš Ekliziasčio X sk. 12 p. ir 4 lotyniški aforizmai: „Vitam nudi ingredimur — į gyvenimą nuogi ateinam. Vita nudi egredimur — nuogi iš gyvenimo išeiname. Nosce te ipsum — pažink pats save. Respice finem — žiūrėk tikslą“. Ši knyga — žmogaus anatomijos vadovėlis. Tačiau ji malda prasideda ir malda baigiasi. Mat toks anuo metu buvo paprotys. Trijuose puslapiuose yra žmogaus kūno dalių varstomi paveikslai. Knygos viršeliai odiniai, bet juos jau teko remontuoti.*

3. „Oeures de Moliere. Nouvelle edition. Avec de tres-belles Figures en Tailles douces. Tome second. A Amsterdam et A Leipzig. Chez Arkstee et Merkus, 1750. Avec Privilege de Sa Majeste le Roi de Pologne et Electeur de Saxe“. 524 psl. Formatas 7,5×14. Viršeliai odiniai. Nugarėlėje raidės auksuotos.

4. Tokia pat knyga ir toks pat titulinis lapas. Skirtumas — Tome quatrieme ir 516 psl.

5. „Memoires sur L'Infanterie. ou Traite des Legions, Compose (Suivant l'Exemple des anciens Romains). Par Mr. le Marechal Comte de Saxe. Ouvrage posthume. A la Haxe. Chez Antoine Gibert. MDCCLIII (1753)“. 104 psl. +2 lentelės. Buvo be viršelių. Formatas 10×16 cm.

6. „Panegirique de Pierre Le Grand prononce dans la Seance publique de l'Academie Imperiale des Sciences, le 26 Avril 1755. Par Mr. Lomonosow, Conseiller et Professeur de cette Academie; et traduit sur l'Original Russien. Par Mr. le Baron de

Tschoudr. Imprime a St. Petersburg". 42 psl. Formatas 25×20 cm. Viršeliai plono kartono.

7. „Barnwell, traduit de L'Anglais. Par Jean-Francois Andre. Tome troisieme. A Hambourg, 1798." 280 psl. Formatas 9,5×16 cm. Viršeliai — pusiau odiniai. Super-eksklibrisas — priesakyje paaukuotas šeimos herbas, o užpakalyje paaukuotame kurturkampyje įspausta: „De la Bibliotheque De Mr. Le Pr. Alexandre Lubomirski“.

8. „Ode A Sa Majeste L'Epereur et Roi Alexandre L'Oint et Le Beni Du Seigneur sur Ses Dernieres Victoires, St. La Reunion de La Pologne avec Son Empire. Presentee par ses tres-soumis serviteurs et sujets des Habitans Israelites De La Pologne. An 1815. Imprime chez George Decker. Imprimeur du Roi". 16 psl. Formatas 37×22 cm. Tekstas hebraiškai ir prancūziškai. Buvo be viršelių.

9. „Journal Pour Rire" 1850 m. spalio — 1851 m. rugsėjo mėn. komplektas. Komplektas nepilnas, suiręs, lapai nenumeruoti. Viršeliai apiplyšę. Formatas 44×60,5 cm.

10. „Principes Generaux du Cavalier Arabe. Par le general E. Daumas. Quatrieme edition. Paris Librairie de L. Hechette et Cie. 1885". Rue Pierre-Sarrazin, № 14". 64 psl. Formatas 9×14 cm. Neįrišta.

11. „Causes Celebres De Tous Les Peuples. Par A. Fauquier Continuateur De L'Annuaire Historique De Lesur. Edition illustree. Tome I — Livrisons A. 25. Paris. H. Lebrum Fils Editeur. Rue De Rennes, 43. 1858". 432 psl. Formatas 27,5×19 cm.

12. Tas pats. Skirtumas — Tome II. 1859. 416 psl.

13. Tas pats. — Tome III. 1860. 408 psl.

14. Tas pats. — Tome IV. 1861. 440 psl.

15. Tas pats. — Tome V. 1862. 436 psl.

16. Tas pats. — Tome VI. 1863. 410 psl.

17. Tas pats. „ — Tome VII. 1865—67. 432 psl.

18. „Petit Journal Jour Rire. Journal Amusant, du Papier Comique, du Musee Cosmopolite, etc." Atskirų numerių rinkinys be datų, maždaug 1874 m. Formatas 29×21 cm. Viršeliai pusiau odiniai. Būta gero įrišimo.

19. „Le Tour Du Monde. Nouveau Journal Des Voyages. Publie sous la direction De M. Edouard Charton et illustre par nos plus celebres artistes. 1877. Premier semestre. Librairie Hachette et Cie. Paris, Boulevard Saint Germain, 79. Londres, King William Street, Strand. 1877." 434 psl. Formatas 21×29,5 cm. Viršeliai pusiau odiniai.

20. „Les voyages extraordinaires. Courannes par L'Academie. Le Tour Du Monde En Quatre Vingt's Jours. Par Jules Verne. Dessins par MM. De Neuville et L. Benett. Bibliotheque D'Education et De Recreation. J. Hetzel et Cie, 18, Rue Jacob. Paris". Išleidimo metai nenurodomi. 218 psl. Formatas 17×26,5 cm. Viršeliai kartono.

21. „Voyages tres extraordinaires De Saturnin Farandoul. Dans les 5 ou 6 parties du monde et dans tous les pays connus et meme inconnus de M. Jules Verne. Texte et dessins de A. Robida. Ouvrage illustre de 450 dessins noirs et colories. Prime de la caricature. Paris. Librairie illustree. 7. Rue du croissant, 7. Librairie M. Dreyfous. 13. Faubourg Montmatre, 13". 808 psl. Formatas 17×26 cm. Viršeliai buvo nuplėšti. Dabar įrišta į paprastus kartoninius viršelius.

22. „Kontinucya Diaryusza Woiennego, czulosią Jasnje Wielmożnych Ich Mciow Panow Koronnych. Ochota Cnego Rycerstwa Polskiego nad zawziętymi w uporze, krzywoprzygłych y swowolnych Kozakami, w Roku 1638 odprawiona. Do wiadomości Koronie y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu, za dozwozeniem Przelozonnych. Przez W. O. Symona Okolskiego, Kaznodzieję Wielmożnego I. M. P. Hetmana Polnego Koronnego podana. W Krakowie, w Drukarni Franciszka Cezarego. Roku P. 1639". 104 psl. Formatas 14×18 cm. Knygos pradžioje trijuose puslapiuose apskriti antspaudai su Tiškevičių herbu (šešiakampė žvaigždė ant mėnulio) ir lenkišku įrašu „Biblioteka Czervonodworska“.

23. „Kazania Na Niedziele y Święta Calego Roku W. X. Piotra Skargi Societatūs Jesu. Piąty raz Przedrukowane za dozwozeniem Starszych Cum Gratia et Privilegio S. R. M. w Drukarni J. K. Mci Collegium Societ. Jesu. Roku Panskiego 1738". 592 psl. Formatas 20×31 cm. Viršeliai odiniai.

24. Kazania Przygodne y inne drobnieysze Prace Wielebnego Kędza Piotra Skar-gi Soc: Jesu Theologa na dwie Części Rozdzielone. Z dozwoleństwem Starszych po czwarty raz Przedrukowane w Wilnie w Drukarni Akademickiej Soc: Jesu Roku Pan-skiego MDCCCXXXVIII (1738)*. 1382 psl. Formatas 19×32 cm. Viršeliai odiniai.

25. „Konfederacya Generalna Ordinum Regni et Magni Ducatus Lituaniae Na Konwokacyi Głowney Warszawskiej Uchwalona. Dnia Siodmego Miesiąca Maja Roku Panskiego Tysiącznego Siedmsetnego Szeszedziesiątego Czwartego“. Be titulinio lapo. 114 psl. Formatas 19×31 cm. Buvo be viršelių.

26. Konstytucye W. X. Litewskiego Na Seymie Extraordinarynym Warszawskim Roku 1773. Kwietnia 19. Dnia zaczętym, a w Roku 1775. Kwietnia 11. Dnia skonczonym, uchwalone. W Warszawie, 1775. w Drukarni J. K. Mci y Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum*. 242 psl. Stinga knygos pabaigos. Formatas 19×32 cm. Viršeliai odiniai.

27. „Przepis Musztry dla Regimentow pieszych Woyska Koronego y W. X. Litewskiego przez Komisyyą Woyskową oboysga Narodow wydany w Roku 1790, w Warszawie w Drukarni Uprzywileiowanej Michala Gröllla, Księgarza Nadwornego J. K. Mci“. Tituliniamie lapę tik lenkiškas herbas — erelis laurų vainike. 268 psl. Formatas 18×11 cm. Buvo be viršelių, dabar jrištas.

28. „Kazanie przy Powitaniu Przeswieznego Sądu Głownego W. X. L. Jasnje Wielmoznego IMC Pana Onufrego Houwalta Marszałka Sądu Głownego W. X. L. pod-stolego y pisarza grodzkiego powiatu Zawileyskiego Miane w Kosciele X X. Dominikanow Grodzianskich Przez X. Mikołaja Zdanowicza Dominikana Profesora Prawa, Histaryi i Moralney Nauki. Roku 1800. Dnia 6. Maja w Grodnie w Drukarni Jana Jasienskigo“. 12 psl. Formatas 15×18,5 cm. Buvo be jokių viršelių.

29. „Andracki. Mowa w czasie pogrzebu s. p. J. M. S. p. Aleksandry z Karen-gow Tódwenowey. Wilno 1811“. 16 psl. Formatas 17×21 cm. Defektuota. Nėra titulinio lapo. Viršeliai popieriniai.

30. „Pochwały, mowy i Rozprawy Stanisława Hrabi Potockiego, Senatora Woje-wody, Ministra Wyznan Religijnych i Oswiecenia Narodowego, Kommandanta Jeneralnego Kadetow, Członka Towarzystwa Przyjaciol Nauk i Akademii Krakowskiej, Kawalera Ordenow Polskich etc. Część druga. W Warszawie Roku 1816. Nakładem Za-wadzkiego i Węckiego uprzywileiowanych Drukarzy Dworu Krolestwa Polskiego“. 664 psl. Formatas 10,5×17. Viršeliai pusiau odiniai.

31. Obrona Za J. M. Romanem Hrabią Żaluskim w Sądzie Seymowym przed-stawione. W Warszawie dnia 21 Lutego 1828 roku. Kozłowski Mecenaz. Obronca Hr: Żaluskiego“. 18 psl. Formatas 39×24 psl. Be titulinio lapo. Viršeliai popieriniai.

32. Начальное обучение человеком, хотящим учиться книг Божественного писания. Печатано в Московской типографии 1701 году м-па марта. Цена в бу-мажном переплете 5 копеек с половиной. 24 psl. Formatas 9×16 cm. Viršeliai popie-riiniai. Tekstas slaviškomis raidėmis.

33. Экзерциции. Приготовление и маршу. Званья и должности полковых чл-нов. Напечатана с повелением Ея Императорского Величества. Печатаны четвер-тым тиснением при Императорской Академии наук 1780 года. 146 psl. Formatas 19×24,5 cm. Buvo be viršelių.

34. Оссиан, сын Фигалов, бард третьего века. Гальские стихотворения, пе-реведены с французского Е. Косторовым. Ч. I. Москва, в Унив. типографии, у В. Окоркова, 1790. 364 psl. Formatas 13×21,5. Viršeliai odiniai.

35. Божией милостью Мы Павел Первый, император и самодержец всееро-сийский. Напечатан в Санктпетербурге при Сенате Декабри 27 дня 1797 года. 46 psl. Formatas 19,5×32 cm, be titulinio lapo ir viršelių.

36. Тоска по отчизне. Сочинения Генриха Штляинга. Ч. 2. В Санктпетер-бурге, в Медицинской типографии, 1806 года. 582 psl. Formatas 14×22 cm. Buvo be viršelių.

37. Речь, произнесенная в торжественном собрании Императорского Харь-ковского Университета, 30 Августа 1820. В Харькове, в Университетской типогра-фии, 1820 года. 46 psl. Formatas 21×25 cm. Viršeliai popieriniai.

38. Sprendimas čia pat pirmųjų keturių klasių, ir pilietinėje tarnyboje esančių, pagal senumą jų tarnavimą 1834 m. 58+12 psl. Formatas 21×32 cm. Viršeliai kartoniniai, nugarėlė odinė.

39. Rėči, sudarytosios iš šventinio susirinkimo Imperatoriaus Charkovo Universiteta, 30 Augusta 1836 m. V Charkove, v Universitetskaj tippoografii, 1836 m. 2+24 psl. Formatas 20×23 cm. Buvo be viršelių.

40. Apibūdinimas Publikaus Prėpodaavania Nauka v imperatoriaus Charkovskom Universitete, sudarytosios pagal rasporyazhenia Soveta Universiteta, na 1837/38 Akademičeskij god. Charkov, v Universitetskaj tippoografii 1837 godu. Formatas 21×27 cm. Viršeliai popieriniai.

41. „Beiträge zur Geschichte der Erfindungen. Von Johann Beckmann, Hofrath u. ordentl. Profess. der Oekonomie zu Göttingen. Fünfter Band. Leipzig, im Verlage Paul Gotthelf Kummer. 1805“. 642 psl. Formatas 10×17 cm. Viršeliai pusiau odiniai.

Tai tiek išliko iš mano pirktų knygų vežimo. Kiek ir kokių knygų sudegino, dabar nebeįmanoma pasakyti. Tarp jų buvo senos knygos, brošiūros ir žurnalų komplektai, išleisti XVIII a. ir XIX a. pirmoje pusėje. Vyravo lenkiški ir prancūziški leidiniai. Tačiau buvo nemažai ir rusiškų knygų, išleistų Peterburge ir Charkove. Matyt, kuris nors Tiškevičių studijavo Charkovo universitete. Nedaug buvo vokiškų ir angliškų knygų, o žurnalų — nė vieno komplekto.

Jau aukščiau buvo sakyta, kad knygos mėgėjas Vilhelmas Burkevičius taip pat buvo įsigiję knygų iš Raudondvario bibliotekos, bet kiek ir kokių knygų, nežinau. Jis buvo teisininkas ir rinkdavo paprastai teisės ir istorijos knygas. Mirė 1971 m. kovo 8 d. Kaune. Buvo viengungis. Seimos ir artimų giminių neturėjo. Todėl paskutiniaisiais gyvenimo metais jį globojo ir slaugė svetimi gėraširdžiai žmonės. Pagal testamentą 123 tikybos knygas padovanojo Lietuvos evangelikų konsistorijai, o visą biblioteką paliko savo globėjams. 1983 m. laišku kreipiausi į vieną velionio globėjų, klausdamas, kur ir pas ką dabar yra velionio knygos ir ar galima susekti, kurios knygos buvo įsigytos iš Raudondvario bibliotekos. Deja, gavau labai mandagų ir malonų laišką, bet į mano klausimus nieko neatsakė.

Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kauno skyrius 1969 m. išleido knygelę „Raudondvaris“. Joje yra straipsnis „Kultūrinio gyvenimo kelyje“, kuriame minima ir biblioteka. Deja, jame teparašyta, kad buvo likę nedaug knygų iš asmeninės Tiškevičių bibliotekos. Tačiau, kur ir pas ką tos knygos pateko, straipsnio autorė Nijolė Bielinskienė nenurodė.

Aukščiau minėtoje S. Pinkaus knygelėje apie Raudondvario pilį bibliotekai paskirta 16 eilučių. Tačiau jos knygų likimas apibūdinamas dviem sakiniais: „Daly knygų išsivežė rėmų savininkas, dalį išstėpė okupantai. Tik viena kita iš jų pateko į Raudondvario miestelio biblioteką“ (37 psl.).

Tuo tarpu tiek tėra žinių apie kadaise buvusią palyginti gausią privačią biblioteką ir jos pėdsakus. Bet ir šios labai šykščios žinios bus kada nors kai kam naudingos, jeigu kas plačiau ir smulkiau domėsis Raudondvario praeitimi. O Raudondvaris dėmesio ir išsamios monografijos vertas.

Parengėjo pastabos

P. Jakštas ir jo darbai

Savarankiškas Petro Jakšto (1899.X.16(28) — 1988.XI.14) gyvenimo kelias prasidėjo prieš Pirmąjį pasaulinį karą, ankstyvoje vaikystėje. Dar vaikas patekęs į Peterburgą, dirbo patarnautoju Sv. Kotrynos kurijoje, lankė pradžios mokyklą ir gimnaziją. Aštuoniolikmečio akimis stebėjo karo sukeitą suirutę ir revoliuciją. Grįžęs į Lietuvą, 1921 m. baigė karo mokyklą, studijavo VDU Humanitariniame fakultete.

Pasirinkęs profesionalaus kariškio kelią, tarnavo 7-ame pėstininkų pulke ir Karo štabo spaudos skyriuje. Redagavo žurnalą „Karys“, dirbo Lietuviškosios enciklopedijos karinio skyriaus komisijoje. Rašė „Karde“, „Mūsų žinyne“, „Karo archyve“, „Klaipėdos žiniuose“ ir kt. Iš didesnių darbų minėtini „Mūsų karių kapai“ (1930 ir 1931), „Saksų savanorių dalys Lietuvoje 1919“, „Lietuvos karinė spauda“, „Karinė propaganda“ ir kt.

Lietuvos nepriklausomybės netekties metu majoras P. Jakštas turėjo keisti lietuvišką karininko mundurą į raudonarmiečio palaidinę. Demobilizuotas pasistengė dingti iš akiračio, tyliai pralaukė vokiečių okupaciją, o po 1944 m. jau buvo pasirinkęs pagalbinių darbininko duoną Lietuvoje ir kaimyninėse šalyse svetima pavarde. Taip išvengė tragiško daugelio Lietuvos aukštųjų karininkų likimo. Nutilus masinei lietuvių genocido akcijai, apsigyveno Šilutėje, kur ir baigė savo gyvenimo kelią, prasidėjus Atgimimui. Mirė eidamas 90-tuosius metus.

Lietuvos nepriklausomybės žurnalistas, švietėjas, „Dvidešimt septynių Knygų mėgėjų draugijos“ narys, tikras bibliofilas intensyviai dirbo ir Šilutėje iki paskutinių savo gyvenimo dienų. Išlikusią nuo sunaikinimo didelę (apie 10.000) biblioteką, taip pat gausią rankraščių darbų kolekciją perdavė Vilniaus universitetui. Tikėdamas šviesesne Lietuvos ateitimi, daug rašė, kad užfiksuotų sparčiai naikinamą kultūrinį palikimą. Čia pateiktas P. Jakšto darbas apie Raudondvario Tiškevičių bibliotekos likučius yra tik vienas iš daugelio ir mažesnių darbų. Galima tikėtis, leidėjų dėmesio sulauks ir kiti didesni bei svarbesni P. Jakšto darbai.

J. Tumelio teigimu, nemaža Raudondvario bibliotekos knygų dalis pateko į Lenkiją, tekę jų matyti Nacionalinėje bibliotekoje (Biblioteka Narodowa) Varšuvoje. Apie Tiškevičių biblioteką yra ir daugiau duomenų: tai VU Mokslinėje bibliotekoje išlikę trys rankraštiniai katalogai (fonde F 109 — rankraščių 91 puslapis, F 138 — knygų 60 puslapių ir F 35 — Benedikto Tiškevičiaus 1875 m. sudarytas 1420 knygų).

Vytautas Bogušis